

Culte marià a la parròquia de Santa Maria de Cervera¹

Elena Armengol Cera
Montserrat Pérez Serra

1. Plantejament

La figura de la verge Maria esdevé objecte de culte des dels primers segles del cristianisme, però no serà fins als segles XII i XIII quan el seu culte s'imposà decisivament sobre els sants locals. La gran devoció mariana per part dels reis i reines del casal de Barcelona i la voluntat de l'Església romana de difondre la figura de la verge Maria com un element universal (ja que no veien amb gaires bons ulls el procés de localització i fragmentació del culte que portaven a terme les esglésies locals), són factors a tenir en compte per entendre la implantació generalitzada del culte marià al nostre país.

Amb el pas del temps i dins del període gòtic, la verge Maria esdevindrà nexa d'unió espiritual entre els homes i Déu; serà vista com una mitjancera: la mare de Déu que plora un Crist dolorós i no el Crist llunyà del judici final, com passava al romànic. Aquesta evolució dins del pensament religiós cristià tindrà la seva culminació a final del segle XIII i principi del XIV. A partir d'aquest moment, la verge Maria esdevindrà model i refugi per a tots els cristians.

Així doncs, s'incrementaran les festes i invocacions marianes, naixeran les confraries amb el nom i la protecció de la verge, i començaran les peregrinacions als seus santuaris. Tot plegat, un intent desesperat de tot un poble per poder trobar una resposta esperançadora davant de la trista situació econòmica, política i social que abraçava Catalunya al segle XIV.

¹ Agraïments a: Sra. Dolors Pipó, Sr. Joan Salat, Sr. Joan Naboja, Sra. Ignàsia Comas, Mn. Xavier Romero. Gràcies a tots ells hem pogut recuperar una part de la memòria històrica de la Cervera del segle XX.

La construcció d'edificis religiosos destinats, majoritàriament, al culte marià, es generalitzarà a partir de final del segle XIII i principi del segle XIV. Clar reflex d'una nova mentalitat on triomfa la cultura urbana i l'esperit cortesà arreu de Catalunya. En aquest moment, ja no serà la noblesa qui s'encarregarà de costejar i comprar obres d'art, sinó els cortesans i la burgesia, fruit del seu notable i constant creixement econòmic, així com l'església.

L'arquitectura religiosa no es limitarà, tan sols, a la construcció de grans catedrals en ciutats o viles que eren seus episcopals (vuit diòcesis a Catalunya), sinó que en d'altres viles importants o nuclis urbans de certa categoria es construiran grans edificis de culte que, veritablement, rivalitzaran en bellesa i grandària respecte a les mateixes catedrals. Aquest és el cas de Cervera amb la construcció de la Parròquia de Santa Maria.

Al present article pretenem donar una visió de conjunt d'allò que suposa el culte marià a Cervera des dels seus inicis fins als nostres dies, centrant-nos en l'advocació de Madona Santa Maria i totes les seves representants (altres marededéus) de la nostra Parròquia.

Les nostres eines de treball giraran en torn de les referències documentals trobades a l'Arxiu Històric Comarcal de Cervera, la bibliografia històrica sobre la matèria i, pel que fa als temps més recents, als testimonis de persones vinculades a la ciutat de Cervera que ens han ajudat a recuperar la memòria històrica del culte marià al llarg del segle XX. Cal destacar que no ha estat una tasca fàcil, ja que la documentació trobada al respecte està molt fragmentada, i sumada als esdeveniments històrics que marcaran la vida de Cervera, abans i després de la Guerra Civil espanyola, fan que hi hagi trencaments sobtats respecte a la visió global del culte marià com a fenomen social, religiós i cultural.

2. Inici i evolució mariana fins al segle XX

La historiografia local posa de manifest l'existència d'una primitiva església romànica sota l'advocació de sant Martí de Tours, probablement construïda al segle XI "*In castro cervaria ecclesiam Santi Martini*"², i vinculada a la vida de Cervera des dels primers temps de formació de la vila. En un document de

² AHCC Fons Mossèn Arques, Mossèn Arques, tom VII, pàg. 94-95.

l'any 1147, ens trobem que hi ha un canvi de nom respecte a l'advocació principal del temple romànic: "*in castro cervariae parrochiam Sancti Martini, qua nunc est Mariae*"³. Així doncs, veiem com la primitiva església de Sant Martí passa ara a ser anomenada església de Santa Maria. La manca de documentació trobada fins ara al respecte ens fa impossible afirmar si es tracta d'un traspàs de nom dins del mateix temple romànic o de la construcció d'una altra església sota advocació de Santa Maria⁴. Sigui com sigui, aquest traspàs de nom a favor de Santa Maria evidencia la introducció del culte marià a Cervera, a partir de la segona meitat del segle XII.

El nexa d'unió entre l'esmentada església de Santa Maria i la construcció de l'actual església gòtica encara ens és molt fosc. Segons la historiografia tradicional, sembla ser que hi havia a Cervera una ermita de Santa Maria⁵, situada a la part alta del turó anomenat Coll de les Savines. Al seu interior hi presidia la imatge d'una verge bruna amb el nen, que tothom coneixia amb el nom de Mare de Déu del Coll⁶, i que amb el temps va prendre el nom de les Savines per la vegetació característica del lloc.

L'origen i procedència d'aquesta imatge ens és desconegut, però del seu estudi es desprèn que es tracta d'una obra romànica realitzada al segle XIII. Curiosament, el fet que es tracti d'una marededéu de color negre ens fa pensar amb el fenomen europeu de les aparicions de Verges Negres⁷ entre el segle XI i XIII. No obstant, estaríem entrant dins de l'àmbit de la tradició popular del poble que fa del culte marià una expressió fantàstica de fe i amor envers la figura de la verge Maria. En aquest sentit, hem de tenir en compte que la franja divisòria del culte marià que separa la realitat històrica del moment de la cultu-

³ Mossèn Arques, tom VII, pàg. 94-95.

⁴ Razquin creu que estaria situada per la zona de la Sabolleria o dins del mateix cementiri. D. Fernando RAZQUIN FABREGAT "Bosquejo histórico de la Iglesia Parroquial de Sta. María de Cervera, como monumento dedicado a la Virgen", dins *Maternidad divina de Maria, y Nuestra Señora del Coll de les Sabines de Cervera* (2a part), Tipologia Mariana, Lleida, 1932, pàg. 79-103.

⁵ Segons diu Dalmases, tindríem les seves restes dins de l'actual Parròquia de Santa Maria, a la capella de Santa Anna, actualment capella de la Concepció. Rdo. P. Tomás M. PLANAS, "Breve reseña de las imágenes de Maria más veneradas de Cervera y su comarca" dins *Maternidad divina de Maria, y Nuestra Señora del Coll de les Sabines de Cervera* (2a part), Tipologia Mariana, Lleida, 1932, pàg. 78-103.

⁶ Referent a l'etimologia del nom 'Mare de Déu', a l'època medieval es parlaria de 'Nostra Senyora', i posteriorment prendrien el nom de 'Mare de Déu'.

⁷ Totes tenen com a característica el fet que són trobades en coves, sota terra, en arbres per pastors que pasturen ovelles o pagesos que llauen camps amb bous. Totes elles també es resisteixen a ser traslladades del lloc on són trobades i estan realitzades amb fusta policromada, assegudes de manera majestàtica, amb un nen assegut en un genoll o a les seves faldilles.

ra popular és molt estreta, i que en molts casos la realitat del moment cavalca amb la tradició, com passa en el període medieval.

Sigui com sigui, nosaltres no pretenem entrar dins d'aquesta temàtica, tot jutjant la seva veracitat, tan sols hem volgut apuntar un fet que és present al llarg de la història de la religió.

Actualment, la Mare de Déu del Coll de les Savines es troba dins de la Parròquia de Santa Maria, presidint l'altar major, fet que no sempre ha estat així. En època moderna, la imatge es va traslladar a la capella absidal de Santa Anna (actualment, capella de la Concepció), a causa de la construcció d'un retaule major, fruit de la necessitat d'adaptar-se als gustos d'una nova estètica que s'apartà de l'austeritat dels segles passats⁸.

Aquesta renovació estètica afectà també la pròpia imatge de la Mare de Déu del Coll de les Savines, amb la incorporació de vestits, joies i corones, dotant-la així d'un aspecte molt més sumptuós⁹. Malgrat la importància d'aquesta imatge dins de la Parròquia, mai no va tenir un aixovar exclusiu; és més, portava vestits postissos procedents d'una altra marededéu. Aquest fet l'hem pogut constatar gràcies a la descripció que ens fa mossèn Arques d'un vestit de la Mare de Déu del Roser i que segons diu ell, passà a portar la Mare de Déu del Coll de les Savines¹⁰. Es tracta d'un vestit de seda blanca, estampada amb motius florals, a conjunt amb un mantell blau de seda.

No s'ha trobat cap document que ens parli de la data concreta de la seva construcció, però si més no, sabem que l'any 1334 es va construir la capçalera de l'església¹¹. Vuit capelles van configurar l'estructura del seu absis, que progressivament van ser venudes a confraries o particulars que hi feren construir el corresponent retaule.

⁸ Segons Agustí Duran i Sanpere, aquesta transformació comportaria el trasllat de la imatge. Agustí DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*, Paeria de Cervera, Regidoria de Cultura, Cervera, 2001 (3a edició), pàg. 139-140.

⁹ Dins de la *Història Gràfica de la Segarra* podem veure una fotografia de la imatge la Mare de Déu del Coll de les Savines amb "vestits postissos", presidint un retaule neogòtic de dins de la capella de Santa Anna. Max TURULL (dir.), *Història Gràfica de la Segarra*, Centre Municipal de Cultura de Cervera, Consell Comarcal de la Segarra, Lleida, 2002, fotg. 143, pàg. 124.

¹⁰ AHCC, fons Mossèn Arques, Mossèn Arques, Tom VIII, pàg. 56.

¹¹ DURAN I SANPERE, *op. cit.*, pàg. 130.

En aquest punt, cal destacar el gran paper que van jugar les confraries de Cervera (on s'hi aplegaven els creients devots d'un sant o d'advocació mariana) en la construcció de la Parròquia de Santa Maria. Segurament que sense la interacció de les confraries¹², tant en el camp espiritual com en el camp terrenal, hauria estat impossible sufragar els costos de construcció d'aquesta Parròquia.

Com molt bé apunta Ramon Miró i Baldrich, no hi ha dades concretes respecte a la fundació de les diferents confraries cerverines al llarg del segle XIV, però sí referències puntuals d'activitats realitzades dintre d'elles, que ens confirmen la seva existència. Tant és així, que sabem que l'any 1383 hi ha constància de l'existència de la confraria de Santa Maria¹³, en un document on ens parla del compliment d'una deixa testamentària. La vinculació mariana d'aquesta confraria¹⁴ és prou significativa. Per un cantó, al tractar-se d'una confraria de tipus general o cultural, se'n desprèn que no està restringida a un determinat gremi de treball, sinó que abraça tots els sectors de població de Cervera. Per un altre cantó, el fet que les seves funcions se centressin sobre l'altar major¹⁵ de la Parròquia, fa que destaquem la seva importància dins del marc socioreligiós de Cervera. Amb tot, ens permet corroborar la continuïtat del sentiment religiós marià dins de l'església de Santa Marià.

Els esdeveniments historicosocials que emmarquen la vila de Cervera, al llarg del segle XIV, ens mostren un panorama gens afalagador de la vila¹⁶. En

¹² L'estudi de les confraries de Cervera ha estat àmpliament tractat per Ramon Miro i Baldrich. En un principi, estaven organitzades amb un sistema ben paral·lel al del Consell de la vila. Elles tenien cura d'alguna església menor o d'alguna capella o altar de l'església de Santa Maria, o en algun convent de Cervera. El vincle religiós que establien era un relació de patronatge amb un sant o una advocació mariana, elegits com a mediadors "*intercessors o éssers propiciadors envers la divinitat*". La seva funció principal era l'enterrament, però també s'encarregaven de l'organització i celebració de la festa anual del patronatge, així com de la participació en actes litúrgics o civils, organitzats pel Consell. Ramon MIRÓ I BALDRICH, "*Una anàlisi històrico-social de confraries*", dins *Palestra Universitària*, 7, UNED, Cervera, 1995, pàg. 136.

¹³ MIRÓ I BALDRICH, *op. cit.*, pàg. 135, nota 17.

¹⁴ El naixement de la confraria de Santa Maria se situa a principi del segle XIV. MIRÓ I BALDRICH, *op. cit.*, pàg. 141.

¹⁵ A l'altar major de l'església de Santa Maria, en un primer moment, estava situada la imatge de la Mare de Déu del Coll de les Savines. A l'època moderna, aquesta imatge es traslladà a la capella de Santa Anna (actual capella de la Concepció). Actualment, la Mare de Déu del Coll de les Savines es pot veure al seu lloc originari, és a dir, a l'altar major de la Parròquia de Santa Maria. Duran i Sanpere, *op. cit.* pàg. 137-139.

¹⁶ Max TURULL I RUBINAT, "*El mal any primer' a Cervera: Traslals socio-polític i crisi de subsistència (1333)*", dins *Miscel·lània Cerverina IV*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1986, pàg. 23-54; Montserrat CANELA I GARAYOA, "*Cervera: 1333- 1384. Pestes, fams i guerres*", dins *Miscel·lània Cerverina IV*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1986, pàg. 55-65.

sentit genèric, es parla d'un període marcat per les successives pestes, fams i guerres que afectaran de manera directa els vilatans de Cervera, clar reflex del que succeeix a la resta de Catalunya. Davant aquesta situació, es generalitzaren tot un seguit d'actes de caire religiós, en forma de pregàries o processons sota l'advocació d'un sant o una mare de Déu. Aquests actuaran com a mitjancers davant les calamitats on es veuen abocats els cerverins, no tan sols els de final del segle XIV sinó els del segle XV. La documentació del moment ens posa de manifest tot un seguit de pregàries i processons religioses per demanar pluja, per allunyar les malalties (especialment la pesta), o d'acció de gràcies, entre d'altres. En aquest punt, hem pogut constatar el fet que moltes d'elles tenen una clara vinculació mariana, sentiment que sorgeix en el si de la Parròquia de Santa Maria. No és la nostra intenció fer un llistat de totes elles, tan sols volem donar fe de la seva veracitat. Notem que l'any 1401, el dia de la Puríssima es fa una processó per demanar pluja¹⁷; l'any 1402, per la diada de Santa Maria de setembre, es fa una processó per la pesta¹⁸, i l'any 1442, es fa una processó en honor a la verge Maria per demanar-li que la pesta no entri a la vila¹⁹.

Aquestes "expressions públiques" de religiositat mariana es materialitzen en el camp espiritual, mitjançant el poder de la fe personal a través del rís i l'oració dels seus creients; i en el camp terrenal, amb donatius monetaris dels seus confreres, per així poder sufragar les despeses originades d'aquests actes, així com l'execució d'obres d'art (calzes, joies, corones o creus processionals).

El fervor i devoció mariana dels integrants de la confraria de Santa Maria es farà palès a partir de l'execució d'una creu processional d'argent, realitzada a principi del segle XV, i que malauradament no s'ha conservat. Per ella mateixa esdevindrà símbol de riquesa i poder de la confraria de Santa Maria envers d'altres confraries²⁰. A mitjan segle XVI es produeix un rebrot de la pietat cristiana amb la promoció de noves devocions per part de l'església. Aquest fet respon a la política portada a terme per la Contrareforma, enfrontada a les reformes protestants, la immoralitat i la superstició.

La incorporació de la confraria del Roser, dins del convent de Sant Domènec,

¹⁷ AHCC, fons Mossèn Arques, Mossèn Arques, tom VI, pàg. 11.

¹⁸ AHCC, fons Mossèn Arques, Mossèn Arques, tom VI, pàg. 12.

¹⁹ Josep Maria LLOBET I PORTELLA, "Les epidèmies a Cervera durant l'Edat Mitjana", dins *Miscel·lània Cerverina I*, Centre Municipal de Cultura de Cervera, 1983, pàg. 39-40.

²⁰ És molt possible que existís una rivalitat entre la confraria de Santa Maria i la de Sant Nicolau: "que sia tan gran o maior, e no pas menor, que és aquella de la confraria de madona Sancta Maria de la dita vila de Cervera, la qual en Bernat Leopart hobrà en casa de March Canyes", DURAN I SANPERE, *op. cit.*, pàg. 175.

a l'àmbit de Cervera (i comarca), suposarà una revaloració del culte marià en tots els sentits²¹. El creixement del culte a la verge del Roser, centrat especialment amb el rés del rosari i les novenes, és un fet induït per l'església²².

A final del segle XVIII, les confraries queden reduïdes a associacions religioses fruit del corrent liberal generat a partir de la Revolució francesa, que tendeix a eliminar els gremis i confraries. Amb això, no volem dir que hi hagi una davallada del culte marià dins de la Parròquia de Santa Maria amb l'eclosió de la confraria de Santa Maria. El relleu contemporani l'agafarà l'associació de les Filles de Maria, que vetllaran per perpetuar aquest sentiment religiós al llarg del segle XX.

3. *Culte marià al segle XX*

Immersos en un món rural, els cerverins de principi de segle XX esperaven amb il·lusió els esdeveniments socials, tant de caire popular com religiós, no tan sols pel fet de trencar amb la seva rutina diària, sinó pel fet de mudar-se, estrenar roba i poder gaudir d'estones de lleure en companyia dels seus amics o familiars.

Una bona mostra de la continuïtat del culte marià per part dels cerverins d'aquesta primeria del segle la trobem, el dia 3 de maig de 1926, quan per primera vegada a la seva història, va sortir la imatge de la Mare de Déu del Coll de les Savines en processó pels carrer de Cervera. El motiu va ser la celebració de la IV Assemblea de Lligues Parroquials de Perseverança de tot Catalunya, i es va proclamar oficialment la santa Madona del Coll de les Savines com a patrona dels exercicis espirituals²³. Malauradament, un fet tan festejat per tots, es veurà truncat pels esdeveniments històrics d'anys posteriors: la Guerra Civil espanyola.

De tots és coneguda la mutilació que sofrí el temple de Santa Maria la primera setmana de la revolta de 1936. La majoria de capelles foren devastades i

²¹ Malgrat no es tracti d'una confraria vinculada a l'església de Santa Maria, té una importància cabdal dins del culte marià, ja que el rosari és l'element fonamental en la devoció a la Verge Maria.

²² Ramon MIRÓ i BALDRICH, "Aportació a l'estudi d'algunes confraries del Roser a la Segarra", dins *Miscel·lània Cerverina IV*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1986. pàg. 128.

²³ Max TURULL (dir.), *Història Gràfica de la Segarra*, Centre Municipal de Cultura de Cervera, Consell Comarcal de la Segarra, Lleida, 2002, pàg. 396.

destruïdes les seves imatges. Se salvà la Madona Santa Maria del Coll de les Savines i l'altar de Sant Andreu. Els àngels de Jaume Padró de l'altar del Santíssim Misteri foren recollits a trossets i restaurats per Frederic Marès.

A poc a poc, però, s'anà restituint alguna capella gràcies al finançament d'alguna família cerverina, com la família Razquin, que costejà l'altar de la Verge del Pilar; el Sindicat Agrícola de Cervera i la Comarca es va fer càrrec de l'altar de Sant Isidre; el patronat de la Passió finançà l'altar del Santíssim Sacrament, i la comissió Abad Oliva s'encarregà de la restitució de l'altar de la Verge de Montserrat²⁴.

El profund sentiment religiós que sempre havia caracteritzat l'esperit dels cerveris, sorgia amb ràbia i força continguda a partir de la Guerra Civil espanyola. Així doncs, totes les festes i celebracions tindran un marcat caràcter religiós, en un intent desesperat de desvincular-se de les idees promogudes pel bàndol republicà. Com a resultat, es tornaran a reprendre totes les manifestacions religioses que s'havien prohibit durant els anys de la República.

Amb el present apartat, i sense pretendre ser gaire exhaustius, descriurem una colla de rituals, celebracions de diades, funcions litúrgiques, associacions, fets i costums que s'apleguen al voltant del culte a la Verge. Per fer més entenedor el discurs, hem cregut convenient d'incloure un petit glossari, al final del text, amb mots vinculats a la terminologia religiosa emprada.

4. *Filles de Maria*

Associació de noies devotes de la mare de Déu que s'inscrivien amb aquest nom i que tenien la funció de propagar i impulsar el culte a la Verge. El dia 8 de desembre, festa de la Puríssima Concepció, se'ls imposava una medalleta que es penjava al coll amb una cinta de color blau cel, a la funció de la tarda, i es lluia en algunes celebracions, principalment en aquesta diada.

Tenien una participació destacada en alguns actes dedicats a la Verge, on formaven part del cor de les Filles de Maria que cantaven avemaries i els motets marians. Se'ls lliurava, a vegades, un fullet amb les principals obligacions d'una bona Filla de Maria.

²⁴ Joan SALAT I TARRATS, "Els altars de la Parròquia després de la Guerra Civil", dins *Dossier Segarra actualitat*, coord. Teresa Salat, febrer 2003, pàg. 27.

5. Mes de Maria

Un dels períodes més intensos del calendari litúrgic era el mes de maig. Cada dia, a la tarda (més o menys a la mateixa hora), se celebrava missa i el mes de Maria.

Els diumenges, les Filles de Maria cantaven dalt del cor del temple, tot acompanyant la funció. Abans de 1936, s'hi recorden les següents: Sra. Carme Turull (germana del Sr. Turull, professor), Sra. Dolors Pipó (Sra. Guell), Sra. Maria Cisteró (casada amb el Balcells de la llum), Sra. M. Carme Miró (de la botiga Nova), Sra. Pilar Bonastre (casada amb el Ramírez de Barcelona), Sra. Rosita Ibáñez (dels Ibáñez de les gorres), Sra. Montserrat Boronat (germana de Dr. Boronat), Sra. Paquita Martínez (de la Perfumeria) i Sra. Mercedes Montiu, que quasi sempre anava amb la minyona; totes elles acompanyades per la Sra. Maria Carbonell a l'harmònim.

A partir dels anys 40, cada diumenge del mes de maig, les autoritats i entitats de caràcter religiós (Acció Catòlica, Filles de Maria...) feien una ofrena floral a Madona Santa Maria.

L'últim diumenge del mes de maig, l'associació de Filles de Maria celebraven la cloenda del mes amb la comunió general al matí, i funció solemne i extraordinària a la tarda. Actualment, ha deixat de celebrar-se el mes de Maria a la Parròquia.

6. Rosari de l'Aurora

Se celebrava el mes de maig i també s'havia celebrat durant el mes d'octubre, mes de l'any dedicat al Sant Rosari²⁵. La festa s'iniciava a les 5 del matí, amb una típica i popular "desperta" que consistia a anar pels carrers de la ciutat, tot cantant motets dedicats a la Verge per part del jovent del poble (tan sols nois), acompanyats per un músic que tocava el trombó, convidant així els cerverins a assistir al Rosari de l'Aurora. Tot seguit, a les 8 del matí, se celebrava la processó pels carrers de la ciutat.

²⁵ El triomf dels cristians contra els turcs a la batalla de Lepant, el 7 d'octubre de 1571, fou atribuït a la Mare de Déu, per això Pius V, dominic, declarà el 7 d'octubre de tot l'any, la festa del Roser. Felip IV, el 1655, instà els bisbes hispans a la promoció d'aquesta pràctica devocional. Eugeni PEREA SIMÓN, *Església i Societat de l'Arxiducèsi de Tarragona durant el segle XVIII*, Diputació de Tarragona, 2000, pàg. 340.

Antigament, la processó del Rosari de l'Aurora sortia de l'església de Sant Domènec, ja que era el sant fundador del Rosari. Més tard, es féu des de la Parròquia de Santa Maria.

Recollim alguns motets de la 'desperta':

Viva María, Viva el Rosario / Viva Santo Domingo, que lo ha fundado

(s'havia cantat també en versió catalana).

Un altre:

*El Rosari de l'Aurora ens crida / Anem-hi depressa amb sa dolça veu /
Sigueu forts per donar glòria a Maria / Vencem la peresa i el respecte humà.*

*Al Rosari cristians / Cap hi vulgui faltar / Tots volem honorar a la Verge / A
tots al Rosari avui convidem.*

Un altre començava dient:

Del Roser matinet en surt Maria...

Mentre es feia el Rosari de l'Aurora, les cançons dedicades a la Verge es repetien. En destaquem algunes:

Corona de roses / si a la Verge fem / corona de roses / en el cel tindrem.

Del Cel lo Rosari / per qui vol pujar-hi / l'escala serà

Cada Ave Maria / un graó seria / la Glòria un replà.

O bé:

*Maria al Cel guia / pel camí de flors / anem-hi, volem-hi / cantant sos
amors.*

*L'Estrella més bella / l'Estrella de maig / ja em crida, vestida / de sol amb
un raig.*

Un altra:

Collint violetes / i algun gessamí / cantava amorets / diumenge al matí.

L'Aurora em volia / per son rossinyol / jo li responia dindol / jo so de Maria.

Tots els dies de l'any, cap al capvespre, es resava el Sant Rosari, amb totes les seves lletanies dedicades a la Verge, i els diumenges, seguidament, tenia lloc la funció litúrgica. A partir de 1935 es deixa de celebrar aquest rosari, reprenent-se l'any 1940²⁶.

Durant pocs anys, i després de 1940, aquest Rosari s'avançà a la darrera setmana d'abril amb motiu de la festivitat de la Verge de Montserrat (27 d'abril), però cap a 1949-50 es va deixar de celebrar gairebé definitivament. Tan sols hem trobat que als anys 50 se celebrà en alguna ocasió esporàdica.²⁷

7. *Les novenes*

Nou dies abans de la festivitat de la Puríssima Concepció (8 de desembre) es dedicava una funció litúrgica a la mare de Déu. La novena, però, més important dins el calendari litúrgic cerverí és la del Santíssim Misteri (abans del 6 de febrer). No tenim constància que es fes una novena abans de la festa de la patrona (15 d'agost) Madonna Santa Maria.

8. *Festa de la Puríssima Concepció*

Cervera està lligada històricament a l'advocació de la Puríssima Concepció, ja a partir del segle XVIII, amb la construcció de la Universitat. Per commemorar la col·locació de la primera pedra a la Universitat es van celebrar tot un seguit d'actes religiosos a Cervera. Al presbiteri de l'església de Santa Maria s'alçà un obelisc envoltat de llums i coronat per la imatge de la Immaculada Concepció, així com un altre a la plaça Madoz. Per voluntat expressa de Felip V, la imatge de la Puríssima ocuparia el centre de la façana exterior de la Universitat i s'alçaria com a mitjancera de la ciència dins del seu paranimf, on s'hi dedicaria un octavari anual²⁸.

A l'església de Santa Maria, el 8 de desembre era una diada assenyalada. A més del caràcter religiós, tenia una funció de ritus de pas, començava l'hivern.

²⁶ Full parroquial de Cervera 1935-1939.

²⁷ Full parroquial de Cervera 1958-1959.

²⁸ Rdo. P. Tomás LUIS PUJADAS, *Cien años de presencia claretiana en Cervera*, Editorial Claret, Barcelona 1989, pàg. 21-22.

Era el dia en què les noies, membres de l'associació de les Filles de Maria, estrenaven l'abric i lluien la medalleta amb la cinta de color blau cel penjada del coll. Per tant, junt amb la solemnitat que la celebració requeria, la festa tenia un caràcter social. Especialment a partir dels anys 40, quan s'instaurà el costum d'assistir a una vetllada que el jovent de l'Acció Catòlica organitzava al seu local després de la funció de Santa Maria .

Nou dies abans de la festa se celebrava la novena, però durant alguns anys se substituï per un tridu, fent coincidir el tercer dia amb el dia de la festivitat. L'ofici del matí reunia un gran nombre de feligresos i era presidit per un clergue de renom dins de la diòcesi. La funció de la tarda consistia en el rès del Rosari, el Trisagi marià i el besamans; també la imposició de la medalla a les Filles de Maria es realitzava en aquesta funció. Seguidament, es feia la guàrdia d'honor o vetlla d'una hora a la Verge²⁹. Durant els anys 40 es turnaven les Filles de Maria i les joves de l'Acció Catòlica. Abans de la guerra, la vetlla a la Verge³⁰, durava fins a les dotze de la nit, i com que feia molt de fred es portaven el braseret per escalfar-se les mans i els peus. A poc a poc la duració d'aquesta vetlla s'escurçà i quedà en un parell d'hores aproximadament.

L'endemà, dia 9 de desembre, hi havia una missa per les Filles de Maria difuntes.

9. La festa dels Dolors

Per Quaresma es feia un septenari (set dies com les set espases clavades al cor de la verge dels Dolors) que se celebrava a la capella dels Dolors i consistia en una funció religiosa, i conclouia el divendres de Dolors.

La confraria dels Dolors³¹ prengué un paper molt destacat abans de 1936. Aquesta era la que organitzava tots els actes al voltant de la seva festivitat, i

²⁹ Full parroquial de Cervera 1917-1918.

³⁰ La vetlla a la Verge se celebrà a la capella de la Concepció (antiga capella de Santa Anna). Dins d'aquesta capella hi havia un forat, emmarcat amb fusta i cobert amb vidre on es venerava la imatge d'una verge estirada d'estatura comparable a la humana (Mare de Déu morta). Ferran RAZQUIN I FABREGAT, "Bosquejo histórico de la Iglesia Parroquial de Santa María de Cervera, como monumento dedicado a la Virgen", a Certamen celebrado con motivo del concurso de premios dedicado a la *Maternidad divina de María*, y *Nuestra Señora del Coll de les Sabines* (2a part), Tipografia Mariana, Lleida, 1932. pág.79-103.

³¹ La confraria dels Dolors sorgí amb força a partir del segle XVIII, i desplaçà en popularitat a la confraria del Roser.

també participava en altres celebracions dins el calendari litúrgic. Aquesta confraria es disputava el protagonisme amb l'altra confraria per excel·lència: la de la Bona Mort de l'església de Sant Agustí.

Les famílies benestants de Cervera es dividien entre ambdues confraries. Així, s'alternaven, any darrere any, per promoure i protagonitzar la processó del Divendres Sant. Per tant, si era la confraria dels Dolors la responsable, la processó sortia de la capella dels Dolors, i si era la confraria de la Bona Mort, sortia de l'església de Sant Agustí. Els passos de què disposava la confraria eren portats en aquest dia i foren també destruïts el juliol del 36.

Tot aquest cerimonial esdevingué fins a l'any 1931, any en què la proclamació de la II República prohibí les processons de Setmana Santa.

La Venerable Congregació dels Dolors, així anomenada i canònicament erigida a la capella annexa a la Parròquia, honrava la seva mare i patrona el dia de la seva festivitat, amb els següents actes: des de les 6 del matí fins a dos quarts de 9 hi havia misses cada mitja hora, en sufragi dels devots dels Dolors. A dos quarts de 10, missa solemne amb cantúria. A dos quarts de 7 de la tarda hi havia una funció solemne de congregació i després el via crucis. A l'acabar, es pujava al cambril a adorar la verge dels Dolors³². El segon dissabte de cada mes de l'any se celebrava una missa a la capella amb el cambril obert i amb el Reso de la Corona.

Després de la Guerra Civil, amb la desaparició de la citada capella, només tingué lloc una missa cantada en honor a la verge dels Dolors, i cap a les 7 de la tarda hi havia una funció litúrgica i una predicació quaresmal.³³

Cal destacar el fet que la confraria dels Dolors era molt rica. La sumptuositat de l'ornamentació de la capella en donava testimoni. Disposava també, a més dels passos de Setmana Santa, d'unes imatges de tal magnitud (gairebé humanes) de la Sagrada Família i els tres Reis d'Orient, que s'exposaven a l'altar major el 6 de gener, festivitat de l'Epifania del Senyor.

³² Full parroquial de Cervera 1935-1939.

³³ Full parroquial de Cervera 1948-49 i 1958-59.

10. La festa del Pilar

L'administració pública, la guàrdia civil i els funcionaris de correus assistien al solemne ofici a l'església de Santa Maria cada 12 d'octubre. Es continuà fent després de la Guerra Civil i amb el pas dels anys només fou la guàrdia civil l'única assistent per homenatjar la seva patrona. Amb el desplegament dels mossos d'esquadra com a policia autonòmica, va passar a ser una festivitat menor.

11. La Candelera o Purificació³⁴

No hi ha cap capella dedicada a la verge de la Candelera, però a més del seu caràcter religiós, aquesta festa se celebrava el dia 2 de febrer i gaudia d'una gran popularitat. S'assistia a la missa del matí i a la benedicció de les candeles que s'encenien al moment de la processó per dins el temple. L'endemà era Sant Blai (3 de febrer) i cadascú portava una panereta amb fruita que també era beneïda³⁵, i la candela beneïda del dia anterior es posava dins el cistell. A l'acabar, la gent sortia i donava o tirava alguna peça de fruita als escolans que esperaven fora del temple. Hi havia el costum de guardar les pomes per a consumir-les per la Mare de Déu de març (dia 25), ja que es deia que guardaven del mal de coll.

12. Festa del 15 d'agost, de la patrona Madona Santa Maria

En aquesta diada, malgrat ser Madona Santa Maria del Coll de les Savines, la patrona de Cervera, i coincidir amb moltes de les festes majors d'un bon grapat de poblets de la Segarra, els cerverins donaven fe del seu fervor a la Verge.

Abans de 1936 s'iniciava la celebració amb un ofici solemne al matí, i a la tarda s'anava en processó pels carrers de Cervera. La verge de l'Assumpció o Mare de Déu Morta, dita així perquè anava estirada dins d'una urna de vidre,

³⁴ Festa consagrada a la purificació de Maria, passada la quarentena després del part, i que es representa per la benedicció de ciris o candeles que figuren Crist com a llum del món.

³⁵ L'ofrena i benedicció de fruita té el seu origen en el miracle que, per la seva interacció, sant Blai va salvar a un nen ofegat a causa d'una aresta que tenia clavada al coll. PEREA SIMÓN, *op. cit.*, pàg. 206.

era passejada a espatlles per portants. Destacar el fet que, salvat de dues ocasions, es tragué en processó la verge del Coll de les Savines. Aquestes foren l'any 1926, en la celebració de la Gran Assemblea dels Exercicis Parroquials, i l'any 1948, en el XXV aniversari de la fundació de l'obra dels citats exercicis (al claustre del Sant Hospital s'hi troba una placa commemorativa de la primera tanda d'aquests exercicis).

Després de la festa començava l'octavari dedicat a la verge: visita al Santíssim, cant del trisagi marià, besamans i cant dels goigs de la Madona.

Posteriorment la festa quedà reduïda a una celebració eucarística i cant dels goigs.

13. La verge de Montserrat

L'any 1944 es començà a reprendre una pràctica religiosa en memòria del grup de cerverins (clero i feligresos) que anaven a Montserrat a pregar perquè fossin deslliurats de les calamitats que els amenaçaven en temps anteriors³⁶. Així i per espai de tres o quatre dies sortien amb el tren '*ligero*' i llogaven una cel·la. El preu d'ambdues coses oscil·lava entre les 25 i les 30 pessetes.

L'any 1947, any de l'entronització de la verge montserratina, començaren les peregrinacions a peu a Montserrat. El jovent de Cervera es mobilitzà i repregué el costum. Així, el primer any de l'anada a peu, els peregrins van rebre la benedicció des de l'altar major de la nostra Parròquia. El segon any tingué lloc davant de l'altar de la verge de Montserrat, ja que aquest fou beneït el 25 d'abril de 1948. Pel fet que gairebé sempre anaven acompanyats d'algun capellà, era aquest l'encarregat de donar-la. A poc a poc, però, la benedicció es desplaçà a la plaça Major fins a convertir-se aquesta en el punt de trobada dels caminants, secularitzant l'acte.

El dia de la festa, a Santa Maria es feia la Visita Espiritual a la verge montserratina i es cantava el virolai.

14. *Verge del Roser*³⁷

Festa lligada, inicialment, a la confraria del Roser, d'inspiració dominicana, que es proposava difondre la devoció del rés del rosari.

Coincidia amb la festa major petita de molt poblets de la Segarra. A Cervera era una festivitat més. Com que la funció de cada diumenge anava dedicada a alguna advocació determinada, la verge del Roser també hi era encabida. El convent de Sant Domingo contenia un altar d'aquesta verge, i fou el jovent fejosista el que, abans de la Guerra Civil, durant uns anys, el posà de moda al convertir-lo en punt d'encontre per adorar la verge del Roser abans d'anar a la funció del diumenge a la tarda a la Parròquia.

15. *Mare de Déu de la Llet*³⁸.

Taula gòtica que en l'actualitat està ubicada al Museu d'Art Nacional de Catalunya, i anteriorment havia estat al Museu Marés de Barcelona. No es troba documentat cap culte. Hi ha moltes versions de com va anar a parar en aquests llocs. Mentre uns sostenen que va ser venuda expressament pel clero de Cervera, altres asseguren que fou el mateix Frederic Marés qui reconegué que la comprà a un antiquari-drapaire d'Igualada.

16. *El toc de l'àngelus a Santa Maria*

Al punt del migdia, el campanar de Santa Maria convocava amb el toc de campana corresponent a realitzar aquesta pràctica religiosa a la Mare de Déu.

³⁶ Duran i Sanpere, *op.cit.*, pàg. 78.

³⁷ La confraria del Roser, que pren l'advocació mariana a la Mare de Déu del Roser, es fundà el 1495 i s'encarregà de les obligacions culturals a la capella del Roser del convent de Sant Domènec. A final del segle XIX (1884) es transformà en germandat (Monte-Pío La Unión o Montepío del Rosario). Ramon MIRÓ i BALDRICH, "Aportació a l'estudi d'algunes confraries del Roser a la Segarra", a *Miscel·lània Cerverina IV*, Centre Municipal de Cultura, Cervera, 1986, pág. 119-120 i 128.

³⁸ Es tracta d'una taula gòtica del segle XV (1417), realitzada per Ramon Mur. En ella apareix la Verge alletant l'Infant, asseguda en un ric seient i envoltada d'àngels músics (tema emprat a la pintura gòtica catalana).

17. Glossari

Àngelus. Pràctica piadosa adreçada a la Mare de Déu. És una oració que reproduïx el diàleg que va tenir l'àngel Sant Gabriel a l'escena de l'anunciació. És habitual resar-lo a les 12 del migdia

Octavari. Funció religiosa que se celebra durant els vuit dies consecutius d'una festa.

Novena. Espai de nou dies dedicats a una devoció o una pràctica religiosa determinada abans d'una festivitats.

Septenari. Espai de set dies dedicats a una devoció o una pràctica religiosa determinada. És comú celebrar-lo abans d'una festa.

Tridu. Devoció que consisteix a fer unes determinades pràctiques religioses durant tres dies seguits.

Trisagi. Sèrie d'oracions que es resen en honor de la Santíssima Trinitat i també s'adaptaven en honor de la Verge Maria. El trisagi tenia concedides indulgències, i la indulgència arribava a ser plenària si es feia cada dia durant un mes.